დისკუსია VI–VII საუკუნეების ქართლის პოლიტიკური ისტორიის საკითხებზე

მარიამ ჩხარტიშვილი
ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
ივანე ჯავახიშვილის სახელობის ისტორიის და ეთნოლოგიის ინსტიტუტი
mariam.chkhartishvili@tsu.ge

VI-VII საუკუნეების ქართლის პოლიტიკურ ისტორიით ჩემი დაინტერესება, შეიძლება ითქვას, რომ ერთგვარად შემთხვევით მოხდა. გასული საუკუნის 90-იან წლებში მე დავიწყე წყაროთმცოდნეობითი თვალსაზრისით წმინდა ევსტათი მცხეთელის „მარტვილობის“ შესწავლა. სწორედ ამ პროცესში გამოირკვა, რომ ხსენებული ძეგლის სწორი დათარიღების და მისი მონაცემების ადექვატური ინტერპრეტაციის შემთხვევაში აღნიშნული ეპოქის ქართლის პოლიტიკური ვითარების უკვე არსებული რეპრეზენტაციის არსებითი გადასინჯვა შესაძლებელია.

თხზულების წყაროთმცოდნეობითი შესწავლისას მთავარი იყო მასში აღწერილი ეპოქის დროითი კოორდინატის განსაზღვრა და მისი შექმნის თარიღის დადგენა. თავად თხზულება გვაწვდის ამ მხრივ მნიშვნელოვან ინფორმაციას: კერძოდ, ირკვევა: ა) ავტორი აღწერილი მოვლენების თანამედროვე იყო; ბ) ის თხზულებას წერდა მარტვილობიდან გარკვეული დროის გასვლის შემდგომ; გ) ნაწარმოების დასაწყისშივე მოცემულია ქრონოლოგიური ორიენტირი.

ეს ორიენტირია ხოსრო მეფის მეათე წელი. სწორედ მისი გათვალისწინებითაც უნდა მოხდეს აღწერილი ფაქტების დროში ლოკალიზება. ცხადია. რომ „ხოსრო მეფე“-ში იგულისხმება ირანის შაჰი. ირანის შაჰების ზეობის წლები კი საკმაო სიზუსტით არის დადგენილი. ყოველივე აღნიშნულიდან გამომდინარე, თითქოსდა საკვლევიც არაფერი რჩება. მაგრამ პრობლემა ისაა, რომ სახელით „ხოსრო“ გვიან ანტიკურ ეპოქაში ირანის ორი შაჰია ცნობილი:. ხოსრო ანუშირვანი ანუ ხოსრო I, რომელიც ზეობდა 531-578 წლებში და მისი შვილიშვილი ხოსრო ფარვიზი ანუ ხოსრო II, რომელიც შაჰი გახლდათ 590-628 წლებში. ამგვარად, მათ შორის არჩევანია გასაკეთებელი: იმის მიხედვით, თუ რომელ ხოსროდ მივიჩნევთ თხზულებაში დასახელებულ პიროვნებას, დალაგდება წმ. ევსტათის ცხოვრების ქრონოლოგია: მისი მოსვლა ქართლში, მისი ცხოვრება მცხეთაში და მარტვილობა.

თავიდან მკვლევრები უპრობლემოდ ანუ რაიმე დასაბუთების გარეშე აიგივებდნენ „მარტვილობაში“ მოხსენიებულ „ხოსრო მეფეს“ ხოსრო ფარვიზთან. ასევე რაიმე დასაბუთების გარეშე მ.საბინინმა „ხოსრო მეფე“ ხოსრო ანუშირვანად მიიჩნია. ამ უკანასკნელის იდენტიფიკაცია გარკვეული არგუმენტების მოშველიებით შემდგომ გაიზიარა ი.ჯავახიშვილმა და, მიუხედავად იმისა, რომ მ.ჯანაშვილმა, რომელიც „ხოსრო მეფეს“ ხოსრო ფარვიზად მიიჩნევდა, მიუთითა ი.ჯავახიშვილის თვალსაზრისის მცდარობაზე. დასკვნა „ხოსრო მეფის“ ხოსრო ანუშირვანთან გაიგივების თაობაზე დამკვიდრდა ქართულ ისტორიოგრაფიაში,

ამის საპირისპიროდ დამატებითი არგუმენტების საფუძველზე მე გავიზიარე „ხოსრო მეფის“ ხოსრო ფარვიზთან გაიგივების შესახებ მ. ჯანაშვილის და ზოგი სხვა მკვლევრის თვალსაზრისი და თხზულებაში აღწერილი ისტორიის ქრონოლოგია ხოსრო ფარვიზის ზეობის მეათე წლის მიხედვით განვსაზღვრე: სპარსი მოგვების შთამომავალი გვირობანდაკი (მონათვლის შემდგომ ევსტათი) ქართლში მოვიდა 600 წელს. VII საუკუნის ათიანი წლებში ის აქ ცხოვრობდა, აქვე მოინათლა და დაოჯახდა კიდეც. მის მიერ რჯულის ცვლილების და მაზდეანი თანამეტომეების დაცინვის გამო ერთხანს საპყრობილეშიც მოუწია ყოფნა. ათიანი წლების შუა ხანებში მან ქრისტეს რჯულისათვის მოწამეობრივი სიკვდილი მიიღო. თხზულების შექმნა კი წყაროს მონაცემის და ისტორიული კონტექსტის გათვალისწინებით VII საუკუნის 20-30-იან წლებით დავათარიღე.

ყოველივე ამის თაობაზე დაწვრილებით არის საუბარი ჩემს მონოგრაფიაში (ჩხარტიშვილი 1994:13-53,84-104) და ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორის სამეცნიერო ხარისხის მოსაპოვებლად

წარდგენილ დისერტაციაში (ჩხარტიშვილი 1997: 157-220; 238-249).

ნებისმიერი ქართული ორიგინალური ჰაგიოგრაფიული თხზულების ქრონოლოგიური ლოკალიზება ძალიან მნიშვნელოვანი ფაქტია, მაგრამ ამ კონკრეტულ თხზულებასთან დაკავშირებული ვითარება მაინც განსაკუთრებული მგონია. საქმე ისაა, რომ საანალიზო წყაროს მონაცემების მიხედვით ქართლის VI-VII პოლიტიკური ისტორიის აღწერა შეიძლება შეივსოს არსებითი ფაქტებით. ასე მაგალითად, ჩვენ შეგვიძლია ქართლის ერისმთავრების, მათ შორის, ამ გამოკვლევის სათაურში მოხსენიებული ერისმთავრების (სტეფანოზ პირველისა და ადარნერსე პირველის) ზეობის ხანის განსაზღვრა წყაროზე დაფუძნებული მტკიცე არგუმენტებით. კერძოდ, „მარტვილობის“ მეშვეობით ვიტყობთ, რომ მასში აღწერილ ეპოქაში (და ეს ეპოქა, როგორც უკვე ვთქვი, არის VII საუკუნის ათიანი წლები) ჯერ კიდევ არ არის ქართლში აღდგენილი უზენაესი საერო ხელისუფლება ქართლში. ანუ ერისმთავრები ამ დროს არ ზეობენ. მონაცემი, რომელსაც, ეს დასკვნა ეფუძნება, სრულიად ცალსახაა: მას მერე, რაც წმ. ევსტათი მცხეთაში მყოფ სპარსელებს ანუ მაზდეან თანამეტომეებს გაემიჯნა და თავის გაქრისტიანების შესახებ აშკარად განაცხადა, ევსტათი საპყრობილეში ჩააგდეს. ზუსტად ამ პერიოდში შაჰმა ქართლის იმდროინდელი მარზპანი არვანდ გუშნასპი ქვეყნიდან გაიწვია. ახლად გაქრისტინებული ახალგაზრდა სპარსელის გულშემატკივარმა ქართველებმა გადაწყვიტეს მომენტით ესარგებლათ და წასვლისას მარზპანისათვის ევსტათის საპყრობილედან გამოშვება ეთხოვათ. წყაროს ინფორმაციით მარზპანთან მისულა ქართველთა დელეგაცია სამი დიდებულის შემადგენლობით. ესენი ყოფილან: ქართლის კათალიკოსი სამოელი, ქართლის მამასახლისი გრიგოლი და ქართლის პიტიასში არშუშა. ამ სამეულის აქტიურობა ამგვარად მნიშვნელოვანი საკითხის გადაწყვეტაში იმის მაუწყებელია, რომ ამ დროს ქართლში ადგილობრივი უზენაესი ხელისუფლება ჯერ კიდევ აღდგენილი არ იყო. კათალიკოსი ანუ უზენაესი სასულიერი ხელისუფალი იყო და ის ამ სამეულის ჩამონათვალის თავშია დასახელებული. ქართლის პიტიახში ვიცით, რომ ქვემო ქართლის ერისთავი გახლდათ, ანუ რეგიონალური მმართველი, ოღონდაც სხვა ერისთავებს შორის მას განსაკუთრებული მდგომარეობა ჰქონდა და საქვეყნო გამრიგედაც ამიტომ ჩანს ამ ეპიზოდში. ზუსტად რა უფლება-მოვალეობანი ჰქონდა გრიგოლ მამასახლისს, ძნელია თქმა, მაგრამ იგი რომ უზენაესი საერო ხელისუფალი არ ყოფილა, ეს ცხადია, რადგან დასახელებულია ქართლის კათალიკოსის შემდგომ. ქართულ სინამდვილეში კი უზენაესი საერო ხელისუფალი ყოველთვის კათალიკოსზე უწინარესად სახელდებოდა. ამის თაობაზეც ვრცელი მსჯელობაა წარმოდგენილი ჩემს ზემოთ დასახელებულ ნაშრომებში.

ამგვარად, „მარტვილობაში“ აღწერილია ქართლის პოლიტიკური მოწყობის ფრიად სპეციფიკური ვითარება – არც მეფეა და არც ერისმთავარი – და ამ ვითარების არსებობის ქრონოლოგიური კოორდინატი, როგორც უკვე ვთქვი, არის VII საუკუნის ათიანი წლები. ნაწილობრივ ამ ფაქტებიდან გამომდინარეა ერისმთავრობის ინსტიტუტის გაჩენის დროის და სტეფანოზ პირველის ზეობის ხანის ჩემეული ქრონოლოგია: ჩემი გამოთვლით, პირველი ერისმთავარი გუარამი ტახტზე უნდა ასულიყო VII საუკუნის ათიანი წლების მიწურულიდან 20-იანი წლების დასაწყის შორის პერიოდში, ხოლო სტეფანოზ პირველის ზეობის ხანად ამავე საუკუნის 20-ანი 30-ანი წლები უნდა განისაზღვროს. ეს თვალსაზრისი და მისი დასაბუთება ასევე მოცემულია ჩემს ზემოთ მითითებულ მონოგრაფიასა და სადოქტორო დისერტაციაში.

როგორც ითქვა, ჩემ მიერ შემოთავაზებული ქრონოლოგია განსხვავდება ი.ჯავახიშვილის მიერ შემოთავაზებული ქრონოლოგიისაგან, გამომდინარე იქიდან, რომ ი. ჯავახიშვილი ხოსრო მეფეში ხოსრო ანუშირვანს გულისხმობდა და წმ. ევსტათი მცხეთელის „მარტვილობაში“ აღწერილ ეპოქას, შესაბამისად, VI საუკუნის პირველ ნახევარში ათავსებდა. მაგრამ, აღნიშნული დასკვნების გაკეთებისას, ცხადია, ეს პრობლემად არ ჩამითვლია, რადგან აზრები სამეცნიერო საკითხებზე ყოველთვის შეიძლება გადაისინჯოს და არც იმას აქვს მნიშვნელობა თუ ვის ეკუთვნის ისინი, - მეცნიერული ქართველოლოგიის ფუძემდებელს თუ ვინმე სხვას. მაგრამ ჩემი თვალსაზრისი არ ემთხვევა არც თანამედროვე მკვლევართა თვალსაზრისებს, რომელთა უმეტესობა ი.ჯავახიშვილის გავლენით ხოსრო ანუშირვანის ზეობას მიიჩნევს თხზულებაში აღწერილი ეპოქის ქრონოლოგიურ

ორიენტირად და ამაზე დამყარებული აქვთ კიდეც თავიანთი სამეცნიერო გამოკვლევები.

ამიტომ არ გამკვირვებია, რომ ჩემი თვალსაზრისი კრიტიკის საგნად გადაიქცა (ბოგვერაძე 2001: 70-76); (მუსხელიშვილი 2003:247) ამ კრიტიციზმს მე დეტალურად ვუპასუხე 2005 წელს გამოქვეყნებულ ჩემს მონოგრაფიაში (ჩხარტიშვილი 2005).

თუმც ოპონენტები ჩემს ამ უკანასკნელად მოხსენებულ მონოგრაფიასაც გამოეხმაურნენ (მუსხელიშვილი 2007): ამიტომ მომიწია აღნიშნულ საკითხებს 2008 წელსაც დავბრუნებოდი (ჩხარტიშვილი 2008:192-202). 2018 წელს ისტორიოგრაფიული კუთხით განვიხილე ზემოთ აღნიშნულ ეპოქის პოლიტიკური ისტორიის რეპრეზენტაციისათვის ჩემ მიერ გამოყენებული წყაროები და განვმარტე ფაქტების ინტერპრეტაციისას შუა საუკუნეების ქართველ ისტორიკოსთა მოტივაციები. ეს აუცილებელი იყო ამ ძეგლების, როგორც საისტორიო წყაროების, ადექვატური გაგებისათვის. ამ საკითხებზე ჩემს ადრეულ პუბლიკაციებშიც მქონდა საუბარი, მაგრამ ამ ბოლო გამოკვლევაში ყველაფერს თავი მოვუყარე და ახალი აქცენტებით გამდიდრებულ ერთიანი ნარატივად წარმოვადგინე (ჩხარტიშვილი 2018:37-68).

ამის შემდგომ, ბუნებრივია, ჩავთვალე, რომ ყველა ჩემი თვალსაზრისი სათანადოდ მივიტანე მკითხველამდე და დისკუსია დასრულებულად მივიჩნიე. თუმც, როგორც გაირკვა, ზემოთ აღნიშნული ეპოქის რეპრეზენტაციასთან დაკავშირებით ჩემთან პოლემიკის სურვილი კოლეგებს ჯერ არ განელებიათ. ამას მაფიქრებინებს ორიოდე წლის წინ გამოქვეყნებული ვ. გოილაძის ახალი მონოგრაფია (გოილაძე 2020) , რომელშიც მკვლევარი უბრუნდება ადრე უკვე არაერთხელ განხილულ პრობლემებს და აკრიტიკებს, მისი აზრით, ქართული წყაროებისადმი ჰიპერკრიტიკულად განწყობილ მკვლევრებს. ამ კონტექსტში იგი, რატომღაც მეც მომიხსენიებს ანუ მკვლევარს, რომელმაც ქართულ წყაროთა „რეაბილიტაციას“ არაერთი ნაშრომი მიუძღვნა.

კონცეპტუალური თვალსაზრისით ახალი ვ. გოილაძის მსჯელობაში არაფერი არ არის იმასთან შედარებით, რაც ადრე სპეციალურ ლიტერატურაში არ ყოფილა დაფიქსირებული და რაზედაც მე ჩემს წინა პუბლიკაციებში პასუხი არ მქონდეს გაცემული. წინამდებარე წერილში, ალბათ, არც კი შევჩერდებოდი ვ. გოილაძის აღნიშნულ მონოგრაფიაზე, ერთი გარემოება რომ არა: იგი აგდებულად საუბრობს ჩემს თვალსაზრისებზე. განსხვავებული აზრის მქონე კოლეგების ნააზრევზე მსჯელობისას ამგვარი ტონი, ჩვენს ისტორიოგრაფიაში ვ. გოილაძეს არ შემოუტანია (მას ამ მხრივ, სამწუხაროდ, ჰყავს წინამორბედნი), მაგრამ აღნიშნულ მკვლევარს ეს სტილი აშკარად მოსწონებია და ქართულ ისტორიოგრაფიაში მის დამკვიდრებას ცდილობს, რისი უკომენტაროდ დატოვება, ვფიქრობ, არ შეიძლება.

ამიტომ ქვემოთ განვიხილავ ვ. გოილაძის მონოგრაფიის იმ ადგილებს, სადაც ის ჩემს თვალსაზრისებს ეხება.

ა) „ეპისტოლეთა წიგნში ადარნასეს (ატრნერსეს) შესახებ არსებული ცნობები მნიშვნელოვნად ავსებს მასზე ქართულ წყაროთა მონაცემებს, მაგრამ მ. ჩხარტიშვილის მტკიცებით „ქართლის მესამე ერისმთავარი ადარნერსე“ და ეპისტოლეთა წიგნის ატრნერსე, მიუხედავად სახელთა სავარაუდო იგივეობისა, ერთიდაიგივე პიროვნებანი არ არიან“. „ატრნერსე არის ქართლის მამასახლისი“ (გვ.36).

ვ. გოილაძე იმოწმებს ჩემი მონოგრაფიას „წმ. ევსტათი მცხეთელის მარტვილობა“ და VI-VII სს საქართველოს პოლიტიკური ისტორიის საკითხები. პოლემიკური ნარკვევი“.

მისი კომენტარი კი ჩემს თვალსაზრისთან დაკავშირებით შემდეგია: „ამ „მიკვლევას“, ვფიქრობ, კომენტარი არ სჭირდება“ (გვ.36).

ამგვარად, მკვლევარმა მოიყვანა ჩემი აზრი (მართალია, ძალიან მოკლედ, მაგრამ მაინც) რომელსაც ის არ ეთანხმება. მოლოდინი ისეთი იყო, რომ განმარტავდა თუ რატომ არ იზიარებს მას. ის კი რას აკეთებს: ჩემს დასკვნას მიკვლევას უწოდებს და ამ სიტყვას წინწკლებში სვამს, რითაც მკითხველს იმას აჩვენებს, რომ სინამდვილეში ეს ანგარიშგასაწევი შედეგი არაა. ამასთან აღნიშნავს, რომ მისი მხრიდან ამ შემთხვევაში კომენტირება ზედმეტია, ე.ი. ამ „მიკვლ;ევის“ აბსურდულობა ისედაც თვალსაჩინოა. ეფექტის სისრულისათვის ვ. გოილაძე მიუთითებს, რომ ატრნერსე, რომელიც, მისი აზრით, უნდა გაიგივდეს ქართლის ერისმთავართან (ერისმთავარი ფართო მკითხველისათვის

ცნობილია და უფრო დამაჯერებლად შეიძლება მოეჩვენოს), მე კი გავაიგივე „მამასახლისთან“.

ამგვარად, ჩემი „მიკვლევისადმი“ უნდობლობის გაჩენა, ვ. გოილაძის აზრით, უზრუნველყოფილია შემდეგი ფაქტებით: მე ქართული ისტორიოგრაფიისათვის წამირთმევია შესაძლებლობა, რომ ადარნერსე ერისმთავრის შესახებ ინფორმაცია „ეპისტოლეთა წიგნის“ მონაცემებითაც შევსებულიყო; იმის მაგიერ რომ ატრნერსეში ქართლის ერისმთავარს ვხედავდე, მე მას რაღაც გაურკვეველი პოზიციის მამასახლისთან ვაკავშირებ. აი, ამის განხილვა ზედმეტად მიუჩნევია მკვლევარს.

ვნახოთ, სინამდვილეში რა ვითარებაა

როგორც ითქვა, ჩემი თვალსაზრისი ვ. გოილაძესს გადმოცემული აქვს, მაგრამ ისე, რომ მკითხველი, რომელიც არ იცნობს ამ საკითხზე ჩემს კვლევას, ფაქტობრივ ვერაფერს გაიგებს. ამიტომ ქვემოთ მე ოდნავ ვრცლად განვმარტავ, რას ეხება საქმე.

„ეპისტოლეთა წიგნი“, როგორც ცნობილია, ეს არის დოგმატურ საკითებზე ქართველ და სომეხ საერო და საეკლესიო იერარქთა შორის პოლემიკური მიმოწერის ამსახველი დოკუმენტების კრებული, რომელიც შემოგვრჩა მხოლოდ სომხურ ენაზე. და აი, სწორედ ამ კრებულში დაცულ რამდენიმე წერილში, რომლებიც VII საუკუნის დასაწყისით თარიღდება, არის მოხსენიებული მთავარი ატრნერსე და მას აიგივებენ, როგორც ითქვა, ქართლში უზენაესი საერო ხელისუფლების აღდგენის შემდგომ მესამე ერისმთავარ ადარნერსესთან. მაგრამ ამ გაიგივების საფუძველი სხვა არაფერია თუ არა სახელთა სავარაუდო თანხვედრა: ადარნერსე//ატრნერსე.

მე ვთვლი, რომ სახელთა დამთხვევის მიუხედავად შეუძლებელია, „ეპისტოლეთა წიგნის“ ატრნერსე მივიჩნიოთ ქართლის ერისმთავარ ადარნერსედ. საქმე შემდეგია: მთავარი ატრნერსე, როცა საქმე ეხება ქართლის მხრიდან ოფიციალურ პირთა ჩამონათვალს, დასახელებულია ქართლის კათალიკოსის შემდგომ. ეს გარემოება ცხადყოფს, რომ იგი არ არის ერისმთავარი, რადგან ოფიციალური კომუნიკაციის დროს უზენაესი საერო ხელისუფალი უნდა დასახელდეს უზენაეს სასულიერო ხელისუფალზე წინ. ამგვარი რიგითობა გამონაკლისის გარეშე არის დაცული ქართულ ისტორიოგრაფიულ წყაროებში და აშკარაა, რომ ის ნორმის ამსახველია. აი, რატომ არის გამორიცხული, რომ ადარნერსე ერისმთავარი ატრნერსესთან გავაიგივოთ. ადვილი მისახვედრია, ამ პერიოდის საქართველოს ისტორიის ქრონოლოგიისათვის რა მნიშვნელობა აქვს ამ საკითხის სწორად გადაწყვეტას: VII საუკუნის დასაწყისში ქართლში მესამე ერისმთაავრი კი არ ზის ტახტზე, როგორც თვლის ვ. გოილაძე და ზოგი სხვა მკვლევარი, არამედ ჯერ კიდევ უმეფობის ხანაა, რომელიც ქართული წყაროების ინფორმაციით VI საუკუნის მეორე ნახევრიდან, მეფე ბაკურის შემდგომ დაიწყო.

ახლა რატომ მგონია, რომ ეს ატრნერსე არის ქართლის მამასახლისი და არა უბრალოდ მამასახლისი, როგორც მიუთითებს ვ. გოილაძე. ქართული მხარის მიერ სომხური მხარისადმი გაგზავნილ წერილში ქართველთა მხრიდან მოკითხვის შემთვლელ ოფიციალურ პირთა შორის, პირველ რიგში, დასახელებულია კათალიკოსი, მერე მთავრები ატრნერსე და აშუშა. აშუშა/არშუშა ქართლის პიტიახშების საგვარეული სახელი იყო, ამიტომ გასაგებია, რომ ქართველების მხრიდან მომკითხველთა შორის მესამე არის ქართლის პიტიახში. აი, აქ უნდა გავიხსენოთ წმინდა ევსტათი მცხეთელის „მარტვილობა“, რომელშიც აღწერილია ეპოქა, როცა ქართლში უზენაესი საერო ხელისუფლება გაუქმებული იყო. ჩვენი ძიებისათვის ნიშანდობლივია, რომ ზემოთ მითითებული ცნობა ევსტათის გამოსახსნელად მარზპანთან მისულ ადგილობრივ დიდებულთა სამეულის შესახებ. ანუ ამ შემთხვევაშიც სამეული ჩანს ქართველთა წინამძღოლად. „ეპისტოლეთა წიგნში“ წარმოდგენილ სამეულს „მარტვილობაში“ დადასტურებული სამეულის ორი წევრის პოზიცია ემთხვევა: პირველი არის კათალიკოსი და მესამე - პიტიახში. საგულისხმოა, რომ ეს უკანასკნელი ორივე სამეულში პიროვნულადაც იგივეა, რაც იმას ნიშნავს, რომ ეს ორი მმართველი სამეული ერთმანეთის მიყოლებით მოღვაწეობდა. მაგრამ აქ მთავარია მიხვედრა „ეპისტოლეთა წიგნის“ სამეულის მეორე წევრთან დაკავშირებით: თუ დასახელებულ ორ წყაროში დიდებულთა მმართველი სამეულის პირველი და მესამე წევრების პოზიციები ემთხვევა, მაშინ, ცხადია, რომ მეორე წევრის პოზიციაც დაემთხვევა. ამის გათვალისწინებით სრულიად აშკარაა, ატრნერსე, არის ქართლის მამასახლისი და „ეპისტოლეთა წიგნში“ ასახული მიმოწერა ქართლში ადგილობრივი საერო

უზენაესი ხელისუფლების აღდგენამდე პერიოდს უკავშირდება და არა ერისმთავრობის ეპოქას. ჩემი ეს დასკვნა, რომელსაც ასე აგდებულად მოიხსენიებს ვ. გოილაძე, თავდაყირა აყენებს ამ ეპოქის ვ. გოილაძისეულ რეპრეზენტაციას. და მას ჩემი არგუმენტების გაბათილება არ შეუძლია. ამიტომაც არის, რომ კომენტარს არ აკეთებს და არა იმიტომ, რომ ჩემი თვალსაზრისის მცდარობა არავისთვის საეჭვო არ შეიძლება იყოს.

ბ) ჩემი მოსაზრებისადმი აგდებული დამოკიდებულების გამომჟღავნებით შესაბამისი არგუმენტის არქონის ფაქტის დაფარვას ვ. გოილაძე სხვა საკითხზე მსჯელობის დროსაც ცდილობს:

> სანამ მცხეთის ჯვრის ტაძრის პოსტამენტის წარწერის ბოლო ნაწილის აკად. გ.ჩუბინაშვილისეულ აღდგენაზე დაყრდნობით შესრულებულ სტეფანოზ I-ის ბიოგრაფიას ა.ბოგვერაძე ენციკლოპედია „საქართველოს“ რედკოლეგიას წარუდგენდა, სტეფანოზ პირველისადმი ადარნასეს მიშვილების (ხაზი ჩემია, მ. ჩ.) შესახებ მტკიცებას უკვე ცალკე ნაშრომი ჰქონდა მიძღვნილი. მხედველობაში მაქვს პროფ. მ. ჩხარტიშვილის 1994 წელს გამოცემულ მონოგრაფიაში დამატებად შეტანილი გამოკვლევა- „ერისმთავარი სტეფანოზ I”. მიუხედავად იმისა, რომ მ. ჩხარტიშვილმა იცოდა მცხეთის ჯვრის ტაძრის პოსტამენტის წარწერის ბოლო ნაწილის „სახლად“ აღდგენა საეჭვო იყო, იგი მაინც „ავთენტიკურ წყაროდ“ გამოაცხადა. ცდილობს დაასაბუთოს, რატომ ადარანასე, მართლაც, ბაგრატიონთა სახლს განეკუთვნებოდა და სტეფანოზ I-ის ძე იყო. მისი მტკიცებით, „მოქცევაი ქართლისაის“ და „ქართლის ცხოვრების“ მიხედვით, სტეფანოზი და დემეტრე ძმები იყვნენ. ასეთივე სიახლოვე უნდა ჰქონდეს მათთან ადარნასესაც. წინააღმდეგ შემთხვევაში მისი სახელი, ისეთ ძეგლში, როგორიც ჯვრის კვარცხლბეკის წარწერაა, ვერ მოხვდებოდა. სტეფანოზისა და ადარნასეს, როგორც ორი დაპირისპირებული პოლიტიკური ძალის, სხვადასხვა ფეოდალური სახლის წარმომადგენლების ერთ ლოცვაში მოხსენიება გამორიცხულია. ამგვარად, დასძენს მ. ჩხარტიშვილი – არ დასტურდება „ქართლის ცხოვრების“: (მხედველობაში აქვს „ქართული წყარო“, ვ.გ.) იმის თაობაზე, რომ ადარნასე ტახტის გამო სტეფანოზთან მოქიშპე პიროვნებაა. ირიბად დასტურდება „მოქცევაი ქართლისაის“ ცნობა მათი მამაშვილობის შესახებ. უფრო ზუსტად ამ ორ წყაროს შორის ამ მხრივ წინააღმდეგობა არ არის (გვ.47-48).

და კიდევ:

> მ. ჩხარტიშვილის წერილიდან მოყვანილ ამონარიდში არსებული მისი თხრობის შესახებ უნდა აღვნიშნო: „მოქცევაი ქართლისაის“ ქრონიკაში არავითარი არაა იმის შესახებ ადარნასე და სტეფანოზი „მამაშვილნი“ რომ იყვნენ. ამ წყაროში უბრალოდ სტეფანოზის შემდეგ ადარნასეს გაერისმთავრება იგულისხმება. მასში არც სტეფანოზისა და არც ადარნასეს დინასტიური კუთვნილება არაა მითითებული. მათ მამა-შვილობას სუმბატ დავითის ძის ცნობაზე ამყარებენ. თანაც, როცა მ. ჩხარტიშვილი აკად. გ. ჩუბინაშვილიდან მომდინარე აზრს მხარს უჭერდა, კარგი იქნებოდა, თავისი ყოფილი ხელმძღვანელის, აკად. ზ. ალექსიძის მონოგრაფიიდან ჩემ მიერ ზემოთ მოტანილი დასკვნები გაეთვალისწინებინა (ხაზი ჩემია, მ. ჩ. ისიც გაეხსენებინა აკად. ნ. ბერძენიშვილის მოხდენილი თქმით სუმბატ დავითის ძე ქართლის ერისმთავართა ისტორიის (რიგს) რომ აკოწიწებდა (გვ.48-49)..

ვ. გოილაძის ეს მსჯელობანიც გამსჭვალულია სამეცნიერო დისკუსიისათვის შეუფერებელი ინტონაციით. რას ნიშნავს მის მიერ ირონიულად ნათქვამი სიტყვა „მიშვილება“?! ჩემს ზემოთ დასახელებულ ნაშრომებში ვრცლად მაქვს განმარტებული თუ რატომ უნდა ვიფიქროთ, რომ სტეფანოზ პირველი და ადარნერსე პირველი არიან მამა-შვილი, მიუხედავად იმისა, რომ „ქართლის ცხოვრება“ მათ სხვადასხვა სახლის წარმომადგენელ პოლიტიკურ მოწინააღმდეგეებად სახავს. ირონია, ვერ დაეხმარება მკვლევარს ამ შემთხვევაში, რადგან მას ესაჭიროება არგუმენტები იმის საჩვენებლად, რომ ეს მოსაზრება არ არის სწორი. მაგრამ არგუმენტების გამონახვა მისთვის შეუძლებელია, რადგან დასახელებული ერისმთავრები, როგორც ვთქვი, მათივე დაკვეთით შესრულებულ მცხეთის ჯვრის კვარცხლბეკის წარწერაში ერთობლივ ლოცვას აღავლენენ. შეუძლებელია მტრებს ერთად ეთხოვათ შემწეობა ჯვრისათვის, ერთი ოჯახის წევრებისათვის კი ამგვარი ქმედება სრულიად ბუნებრივია.

სამეცნიერო დისკუსიისათვის ასევე უადგილოა ვ. გოილაძის მიერ ჩემთვის იმის მოთხოვნა (გნებავთ თხოვნა ან რჩევა), რომ მე უნდა გამეზიარებინა ჩემი საკანდიდატო დისერტაციის სამეცნიერო ხელმძღვანელის ზ. ალექსიძის აზრი მცხეთის ჯვრის კვარცხლბეკის წარწერის ბოლო ნაწილის ტექსტის აღდგენის თაობაზე და დაზიანებულ ადგილას ამომეკითხა სიტყვა „ქართლისა“ ნაცვლად „სახლისას“. რა შუაშია აქ სამეცნიერო ხელმძღვანელზე აქცენტი? დიახ, ბატონი ზ. ალექსიძე იყო

ჩემი სამეცნიერო ხელმძღვანელი, დიახ, ამ შემთხვევაში მე მისგან განსხვავებული თვალსაზრისი მაქვს. მაგრამ ეს როგორაა ვ. გოილაძისათვის არგუმენტი?! რისი დასაბუთება სურს მკვლევარს იმით, რომ მკითხველს ამ ფაქტს აცნობს? აკადემიკოსი ზ.ალექსიძე დიდი ავტორიტეტია პირადად ჩემთვის და მთელი ქართული სამეცნიერო საზოგადოებისთვისაც, მაგრამ აკადემიკოსი გ. ჩუბინაშვილი, რომლის აზრს ამ შემთხვევაში მე ვიზიარებ, ავტორიტეტი არ არის?! ეს თუ ავტორიტეტებზე მიდგება საქმე, თუმც, ჩემი აზრით, კვლევისას მთავარია არა ამა თუ იმ მეცნიერის ავტორიტეტი საზოგადოდ, არამედ კონკრეტულ საკითხთან დაკავშირებით გამოთქმული მისი არგუმენტის ძალა.

ვ. გოილაძე არასწორად გადმოსცემს ჩემს თვალსაზრისს და მომაწერს იმას, რაც არ დამიწერია. მაგალითად, თითქოს მე ვამბობ, რომ „მოქცევაი ქართლისაი“ პირდაპირ მიუთითებს, სტეფანოზ პირველისა და ადარნერსე პირველის მამა-შვილობაზე. მე, ცხადია, ამას არ ვწერ, მე მხოლოდ იმას აღვნიშნავ, რომ წყაროში სტეფანოზ პირველის შემდგომ დაფიქსირებულია ადარნერსე პირველის ზეობა და, ამგვარად, ეს წყარო არ ეწინააღმდეგება აზრს იმის თაობაზე, რომ ისინი მამა-შვილი იყვნენ. ეს არის და ეს. მათი მამა-შვილობა კი სხვა მონაცემებით დასტურდება. არც ერისმთავართა საგვარეულო კუთვნილების შესახებ ვამტკიცებ რამეს. არ განმიხილავს აღნიშნული საკითხი დასახელებულ ნაშრომებში და იმიტომ.

მართლაც, ძალიან მიკვირს, რომ იმგვარად გამოცდილ მკვლევარს, როგორიც ბატონი ვახტანგ გოილაძეა, შეცდომები მოსდის ჩემი სამეცნიერო თვალსაზრისების გადმოცემისას, მაგრამ კიდევ უფრო მეტად საკვირველად (და სამწუხაროდაც) მიმაჩნია ის ფაქტი, რომ მან არგუმენტების მოყვანის ნაცვლად საკუთარი პოზიციის გამოხატვა აკადემიური დისკუსიისათვის შეუფერებელი სტილით გადაწყვიტა.

დამოწმებანი

ბოგვერაძე 2001: ა.ბოგვერაძე. ქართლის სამეფოს ისტორიის საკითხები 90-იანი წლების ქართულ ისტორიოგრაფიაში(კრიტიკული მიმოხილვა). ანალები. საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ი.ჯავახიშვილის სახელობის ისტორიისა და ეთნოლოგიის ინსტიტუტის ჟურნალი, 2001, #2.

გოილაძე 2020: ვ. გოილაძე. *ქართლის ეპისმთავრები სტეფანოზ I და ადარნასე,* თბილისი.

მუსხელიშვილი 2003: დ.მუსხელიშვილი.*საქართველო IV-VIII საუკუნეებში*, თბილისი: მემატიანე

მუსხელიშვილი 2007: დ.მუსხელიშვილი. ევსტათი მცხეთელის მარტვილობის თარიღი და VI-VII საუკუნეების ქართლის სამეფოს პოლიტიკური ისტორიის ზოგიერთი საკითხი. ანალები. ისტორიისა ეთნოლოგიის, რელიგიის შესწავლისა და პროპაგანდის სამეცნიერო ცენტრის ჟურნალი.

ჩხარტიშვილი 1994: მ. ჩხარტიშვილი. *„მარტვილობაი და მოთმინებაი წმიდისა ევსტათი მცხეთელისაი“. „ცხოვრებაი და მოქალაქობაი წმიდისა სეჰაპიონ ზარზმელისაი“. წყაროთმცოდნეობითი გამოკვლევა*. თბილისი, მეცნიერება.

ჩხარტიშვილი 1996: მ. ჩხარტიშვილი. *ქართული ჰაგიოგრაფიის წყაროთმცოდნეობითი ანალიზი. V-VII სს ისტორიის ამსახველი ძეგლები.* დისერტაცია წარდგენილი ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორის სამეცნიერო ხარისხის მოსაპოვებლად, თბილისი.

ჩხრტიშვილი 2005: მ. ჩხარტიშვილი. *„წმ. ევსტათი მცხეთელის მარტვილობა“ და VI-VII სს საქართველოს პოლიტიკური ისტორიის საკითხები. პოლემიკური ნარკვევი*, თბილისი.

ჩხარტიშვილი 2008: მ. ჩხარტიშვილი. პასუხის პასუხი აკადემიკოს დავით მუსხელიშვილს: XXI საუკუნის საქართველოში ისტორიული მეცნიერების განვითარების პრობლემები VI-VII საუკუნეების საქართველოს ისტორიის თაობაზე დებატების ფონზე. *საქართველოს შუა საუკუნეების ისტორიის საკითხები ისტორიის საკითხები,* IX.

ჩხარტიშვილი 2018: M. Chkhartishvili. Discussing Some Features of Georgian Medieval Historiography. Two Verbal Portraitsof Duke Stephanos I. Laudator Temporis Acti. Studia in Memoriam Ioannis A. Božilov,vol. II. IUS, IMPERIUM, POTESTAS LITTERAE, ARS ET ARCHAEOLOGIA. curavit I. A. Biliarsky. Институт за Исторически. Изследвания Българска Академия на Науките. Издателска къща „Гутенберг“.

DISCUSSION ON THE ISSUES OF THE POLITICAL HISTORY OF KARTLI IN 6TH–7TH CENTURIES

Mariam Chkhartishvili
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University
Ivane Javakhishvili Institute of History and Ethnology
mariam.chkhartishvili@tsu.ge

In this article, the author presents a brief overview of his previously published works on the political history of the East Georgian state – Kingdom of Kartli – in the 6th-7th centuries. specifically refers to the novelty that was introduced by her in dating the abolition of the kingship in Kartoi and then the restoration of the national supreme government in the form of the authority of residing princes (eristtmavars). A new chronology, which differs sharply from traditional conclusions and those that accepted universal recognition only because they were introduced into scientific circulation by the founders of scientific Georgian studies, touched some modern scientists who built their representations on the chronology of traditional scholarship.

As a result, works appeared that criticized the conclusions of the author. Regrettably, the criticism was carried out with disregard for basic rules of academic ethics. The critisc and tried to hide the lack of arguments behind such unfounded and inaccurate remarks.

The author of the article responded to all such critics. In the present work she refers to Goildze's recent monograph, this scholar continues the discussion in the spirit of his predecessors, without arguments, ridicules colleagues who develop ideas different from him.